The Greek Review of Social Research

Vol 9 (1971)

9-10

Οι μνηστήρες της ομηρικής Οδυσσεΐας και η σχέσις οικοδεσπότη-φιλοξενούμενου

Harry L. Levy, Π. Α. Σινόπουλος

doi: [10.12681/grsr.376](https://doi.org/10.12681/grsr.376)

Copyright © 1971, Harry L. Levy, Π. Α. Σινόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Levy, H. L., & Σινόπουλος Π. Α. (1971). Οι μνηστήρες της ομηρικής Οδυσσεΐας και η σχέσις οικοδεσπότη-φιλοξενούμενου. *The Greek Review of Social Research*, 9, 78–83. <https://doi.org/10.12681/grsr.376>

**οἱ μνηστῆρες
τῆς ὁμηρικῆς Ὀδυσσεΐας
καὶ ἡ σχέσις
οἰκοδεσπότου -
φιλοξενουμένου**

**ὑπὸ
Harry L. Levy**

Μετάφρασις καὶ σχόλια: Π. Α. Σινόπουλος

Τὸ βασικὸν θέμα εἰς τὴν Ὀδύσειαν εἶναι ὁ πολεμιστὴς καὶ περιπλανώμενος, ὁ σημαδεμένος εἰς τὴν μάχην καὶ θαλασσοδαρμένος, ὁ ὁποῖος κερδίζει τελικῶς τὴν γαλήνην μιᾶς ἀσφαλοῦς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγαπημένην ἀγκαλιὰ τῆς πιστῆς συζύγου. Ἀλλὰ, καθὼς ὅλοι μας γνωρίζομεν, τὸ θέμα τοῦτο ἔχει συνδεθῇ μὲ μίαν τελικὴν πρᾶξιν βίας, ἀκριβῶς ὅταν ἀρχίξῃ ὁ πρόλογος αὐτῆς τῆς γαλήνης: ἡ σφαγὴ τῶν μνηστῆρων ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ, ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶχον καταλύσει εἰς τ' ἀνάκτορά του ἐπὶ τόσα ἔτη καὶ ἀντηγωνίζοντο ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἐκλεκτός τῆς πιθανῆς χήρας του, σπαταλῶντες τὰ ὑπάρχοντά του κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα.

Ἡ μεγάλῃ πικρία αὐτῆς τῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἡ δυσαρμονία τῆς μετὰ τὸν τόνον τοῦ ὑπολοίπου ἔπους, ἦταν αἰτία ν' ἀνησυχῆσθαι ἕνας κριτικός, ὁ ὁποῖος γράφει:¹

«...Τὸ κακὸν τῶν μνηστῆρων εἶναι ἕνα σπῆτι ἀπὸ τραπουλόχαρτα, προσεκτικῶς σωριασμένα, ὥστε νὰ καταπέσῃ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς δικαιοσύνης, κατὰ τὸν προκαθορισμένον χρόνον. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀμφινόμου καὶ τοῦ Ληώδου, ὁ ποιητὴς δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀγωνίζεται ὀλίγον μὲ τὴν ἱστορίαν... Ὁμολογουμένως, ἡ σφαγὴ τῶν μνηστῆρων λαμβάνει χώραν εἰς ἕνα ἐπίπεδον πολὺ μακρὰν ἐκείνου τὸ ὁποῖον θεωρεῖ τὴν ἁμαρτίαν ὅτι εὐρίσκεται κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ ἐλαττήριον καὶ τὴν στάσιν. Ἡ βάσις τῆς εἶναι μία πίστις, ἡ πίστις τοῦ ἀρχεγόνου γένους. Καὶ παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἔχει κατορθώσει νὰ παρουσιάσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀντινόου οὕτως ὥστε νὰ αἰσθάνεται κανεὶς τὸν θάνατόν του δικαιολογημένον, ἡ σκηνὴ ἐν τῷ συνόλῳ παραμένει μία κατακρεοῦρησις, μία ἄνευ διακρίσεως ἐφαρμογὴ τοῦ μονοσημάντου νόμου τῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦτο εὐρίσκεται πέραν τοῦ ψυχολογικοῦ βάθους τῆς Ἰλιάδος, μὲ τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν τύπων καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ

Σ. τ. Μ. Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης μελέτης Harry L. Levy, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κοινωνιολογικῶν τὸν ἐνασχολήσεων, ἔχει ἐνδιατριψῇ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁμηρικοῦ κόσμου, τόσον τῆς «Ὀδυσσεΐας», ὅσον καὶ τῆς «Ἰλιάδος». Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ὡς ἐρευνητῆς τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, εἶναι περισσότερο ἰδικός μας, ἀνήκει περισσότερο εἰς τὸν ὅρον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ ὅτι ἄλλοι ξένοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες τῶν ὁποίων τὰς τρίβους ἐφότισεν ἡ ἑλληνικὴ διανόησις. Ἀς σημειωθῇ ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Harry L. Levy, Κοσμήτωρ ὄν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, παρουσίασε τὴν ἐν λόγῳ μελέτην του ἐπὶ τῆς Ἱστορικῆς Κοινωνιολογίας τοῦ ὁμηρικοῦ κόσμου, ὑπὸ τὸν τίτλον «The Odyssean Suitors and the Host-Guest Relationship», εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις συγκληθὲν τὸ 1963 Μεσογειακὸν Κοινωνιολογικὸν Συνέδριον, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἑθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν (τότε ὀνομαζομένου Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν Ἀθηνῶν).

Τὰ ὁμηρικὰ χωρία, εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, τὰ παραθέτει ὁ συγγραφεὺς μεταφρασμένα εἰς τὴν γλῶσσαν του—ἐκτὸς ἐξαίρεσεων. Ἡμεῖς ἐπροτιμήσαμεν, ἀντὶ νεοελληνικῆς μεταφράσεως, νὰ παραθέσωμεν τὸ πρωτότυπον ὁμηρικὸν κείμενον.

1. Cedric H. Whitman, *Homer and the Heroic Tradition*, Cambridge, Mass. 1958, σ. 305-8.

ατόμου. Ἐδῶ αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι μία πρωτόγονος ἱστορία—καὶ ἡ σφαγὴ τῶν μνηστήρων ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ τέλος πολλῶν παλαιῶν λαϊκῶν μύθων—ἔχει ἀνθῆξει εἰς τὰς προσπάθειάς τοῦ ποιητοῦ νὰ τὴν ἠθικοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν γενικέσῃ. Θεωρεῖται ὅτι ἐγκαθιδρύεται καὶ πάλιν ἡ τάξις τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἔν ὄργιον ἐκδικήσεως αἵματος! προβάλλει διὰ μέσου τοῦ ἠθικοῦ σχεδίου, τὸ ὀλιγώτερον συμπαιθητικὸν διὰ νὰ διαπραχθῇ, ἄσχετον πρὸς τὴν αἰματοβαμμένην καὶ αὐτοκαταστροφικὴν ἀντεκδικήσιν τοῦ Ἀχιλλεύου, εἰς τὴν ἄνευ πάθους πεποιθήσιν τοῦ ἠθικοῦ ὁρθοῦ... [Οἱ] ἀρχικοὶ μνηστήρες τῆς παραδόσεως ἔχουν συλληφθῇ ἀπὸ τὸν ποιητὴν, κατὰ ἓνα τρόπον, ὑπὸ ὁρους τῶν καταπιεστικῶν ὀλιγαρχικῶν αἰ ὁποῖα παρηγκώνισαν τὰς μυκηναϊκὰς μοναρχίας. Ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς συγχρόνους τοῦ ποιητοῦ, ἦτο περιλάμπρον τὸ νὰ τοὺς συλλάβῃ κανεὶς ἔστι, μὲ ἐκείνας τὰς πρῆξεις τὸν κατὰ τὰς ὁποίας κατορθώνουν μὲ τοιοῦτον τρόπον μίαν ἐξέχουσιν ρωμαλεότητα. Ἐν τούτοις, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν ἐκμηδένισιν τῶν, ὅλοι τοὺς, μετὰ τὸν Ἀντίνοον καὶ τὸν Εὐρύμαχον, πρέπει νὰ πέσουν καὶ πάλιν ἐντὸς τῶν σκιάων τοῦ παλαιοῦ μύθου, διότι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἄδικοι ἄνθρωποι καταδικασμένοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ἐν τούτοις τώρα ὀλίγον υπερβολικῶς πραγματικὸν διὰ νὰ ἐκλαμβάνονται τοιοῦτοτρόπως. Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ ὕλικοῦ καὶ τῆς συλλήψεως δὲν ἔχει τελείως διαλυθῇ...

»Τοιαύτῃ ἔλλειψιν συμφωνίας, ἡ ὁποία εἶναι μικρά, καθὼς δύναται κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ὀδυσσεύς, φαίνεται ὡς υπερβολικῶς ξένῃ εἰς τὰ πλαίσια τῆς τεχνικῆς συλλήψεως τοῦ ποιήματος, καὶ ὡς τὸ τεκμήριον ἐλαφρῶς ἡλλαγμένων διαθέσεων, εἰσόδου νέων ἐνδιαφερόντων καὶ ἀρχῆς πρὸς διάσπασιν παλαιῶν μορφῶν, ἀκριβῶς ὅπως τὸ βλέπει κανεὶς εἰς τὴν πρωτο-Ἀττικὴν τέχνην. Ἡ μορφή δὲν δύναται μέχρι τότε νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἔχει διασπασθῇ, ἀλλ' αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι, τότε, διδομένον ὀλίγον περισσώτερον ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφερόντος πρὸς τὸ ἀδιαμόρφωτον καὶ τὸ σύγχρονον, ὀλίγον περισσώτερον ρεαλισμοῦ, ὀλίγον περισσώτερον ἀνοήγματος τῆς θύρας εἰς τὰς νέας ἐντυπώσεις, ἕνας νέος τύπος πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἔπος, τοῦλάχιστον εἰς τὰ πρωτεῖα του. Καὶ πράγματι, οἱ νέοι τύποι ἤλθον πολὺ ταχέως, ἡ προφορικὴ ποίησις ἔδωσε θέσιν εἰς τὴν φιλολογίαν, καὶ τὸ ἔπος ἔγινεν ἀπασχόλησις τῶν μορφωμένων.»

1. Σ. τ. Μ. Ἡ στάσις τοῦ Ὀδυσσεύς δὲν γνωρίζει τὸν οἶκτον. Οἱ μόνον διασπέντες ἐκ τῆς σφαγῆς εἶναι δύο μόνον ἀποδεδειγμένοις ἄδικοι: Ὁ αἰοῖδς Φήμιος (Ὀδ. χ 330-1) καὶ ὁ κῆρυξ Μένδων (Ὀδ. χ 357). Οὐτὲ ἡ πρότασις τοῦ Εὐρύμαχου (Ὀδ. χ 55-59), περὶ οἰκονομικῆς ἀποζημιώσεως τοῦ παθόντος ἐκ μέρους ἀπάντων τῶν μνηστήρων, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, καὶ ἀκόμη οὐτὲ ἡ ἐνθερμος ἱκεσία τοῦ μάντεως Ληδῶους πρὸς τὸν Ὀδυσσεύ, διὰ τὰ τὸν συγχωρήσῃ (Ὀδ. χ 310-19). Ἡ ἀπάντησις πρὸς αὐτὰς εἶναι: ὁλεθρὸς (Ὀδ. χ 67) καὶ θάνατος (Ὀδ. χ 325).

Ἄλλος μελετητὴς τῶν κλασικῶν γραμμάτων εὗρσκει ὁλόκληρον τὸν πρότυπον τῆς ἱστορίας τῶν μνηστήρων τὸσον ἐκτὸς ἁρμονίας μὲ τὰ ἦθη εὐγενείας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἐρευνᾷ ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ μύθου. Καὶ τὸν εὗρσκει εἰς τὴν ἰνδικὴν παράδοσιν *svayamvara*, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ πριγκίπισσα ἔχει ἀνεξαρτησίαν νὰ ἐκλέξῃ τὸν σύζυγόν της μεταξὺ πολλῶν μνηστήρων της.²

«Ἐπίσης εἰς μίαν χώραν, ἡ ὁποία ἠκολούθει τὴν παράδοσιν *svayamvara*, ἡ ἀφίξις τῶν ὑποψηφίων εἰς τὴν αὐλήν, καὶ ἡ πολυτελεῖς ὑποδοχὴ ἡ ὁποία τότε ἐγίνετο, εὗρσκοντο ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ συνήθους. Εἰς τὴν Ὀδυσσεῖαν, ἀντιθέτως, ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐραίνετο σχεδὸν ἀπληλαγμένη νοήματος. Αὐτοὶ οἱ κύριοι, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζουν νὰ κερδίσουν τὴν Πηνελόπην καὶ τὸ βασίλειόν της, δὲν εὗρον ἄλλο μέσον ἐπιτυχίας, παρὰ νὰ ἔλθουν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ σπῖτι της, νὰ «τραπεζωθοῦν» καθ' ὅλον τὸ διάστημα δαπάναις της, νὰ κακομεταχειρίζονται τοὺς πλεόντες πιστοὺς ὑπέρτας της, νὰ συμπεριφέρονται εἰς τὸν υἱόν της μὲ ἀλαζονείαν, ἀναμένοντες νὰ συνομοτήσουν διὰ νὰ τὸν δολοφονήσουν. Τί περίεργος συμπεριφορὰ διὰ νὰ συγκινήσουν τὴν μητέρα! Καὶ ποίας φροντίδας ἀναλαμβάνουν διὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἐποφθαλμιοῦν! Προεργάζονται ἄλλως τε ἀπὸ κάποιο βασίλειον τοῦ ὁποίου ἡ ἀπομακρυσμένη τοποθεσία δικαιολογεῖ τὴν παραμονὴν τῶν. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι ἄμεσοι γείτονες. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν δὲν ἐξηγεῖται, οὐτε δικαιολογεῖται.»

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸς ὁ μελετητὴς ἔχει δίκαιον ὅταν υπογραμμίσῃ τὴν ἀνωμαλίαν. Πράγματι, ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος ἔχει τὴν Πηνελόπην νὰ παραπονῇται ρητῶς διὰ τὴν ἀσυνήθην συμπεριφορὰν τῶν μνηστήρων (Ὀδ. σ. 275-80). Ἀλλὰ πιστεύω ὅτι, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ φθάσωμεν εἰς μίαν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία θὰ διαιλευκάνῃ τὴν ἀνώμαλον διαγωγὴν τῶν μνηστήρων, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξηγήσῃ τὸ «ὄργιον τῆς ἐκδικήσεως αἵματος», τὸ τόσον θλιβερόν κατὰ τὸν Whitman. Ἡ ἐρμηνεία μου, καθὼς πιστεύω, θὰ πέσῃ ἀκριβῶς μέσα εἰς τὰ πλαίσια τὰ ὁποῖα τοποθετεῖ ὁ Whitman, διότι ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπικαλεσθῇ ἀπὸ τὴν σκιά τῶν παλαιῶν μύθων, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀναφέρει.

Ὑποθέτω ὅτι ἡ ἱστορία τῶν μνηστήρων, ὅπως τὴν ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδυσσεῖαν, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μίᾳς ἀναπλάσεως ἐνὸς τελείως ἄλλου μύθου μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἔπους. Ὁμολογουμένως, χωρὶς κάποιαν ἄμεσον μαρτυρίαν, τοποθετῶ τὴν πρῶμον ὑπαρξιν μίᾳς βασικῆς ἰδέας τὴν ὁποίαν θὰ ὀνομάσω «Οἱ ἄδικοι φιλοξενούμενοι ἐπιμηκύνουν τὴν φιλοξενίαν τῶν καὶ ἐξαντλοῦν τὸν οἰκοδεσπότην»

2. Gabriel Germain, *Genèse de l'Odyssee*, Paris 1954, σ. 32-33.

των».¹ Μὲ αὐτὸ τὸ μοτίβο ἀποδίδω, ὅτι ὁ Redfield ὀνομάζει ἡ «μικρά παράδοσις», τὸν πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας, καθὼς ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὴν «μεγάλην παράδοσιν», δηλαδὴ τὴν παράδοσιν τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ἡ ὁποία τελικῶς γίνεται ὁ πολιτισμὸς ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰς βαθμίδας τῶν ἐγγραμμάτων καὶ διανοουμένων εἰς τὴν κοινωνικὴν κλίμακα.² Ὅταν αὐτὸ τὸ θέμα μετετέθῃ εἰς τὸ ἔπος, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τῶν σκληροζωισμένων καὶ λιτοδιαίτων γεωργῶν, ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν, ὑποθέτω, μὲ τὴν αὐλικὴν παράδοσιν τῶν πολεμιστῶν πριγκίπων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ σπατάλη καὶ ἡ ἀνοικτόχερι φιλοξενία ἦσαν ἡ ἐπικρατοῦσα πολιτισμένη συμπεριφορά. Δὲν ἦτο δυνατόν οἱ σπάταλοι νὰ παρουσιάζωνται πλέον ὡς ἀπλοὶ φιλοξενούμενοι, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς δοθῇ διαφορετικὸς ρόλος.

Ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ παρουσία μιᾶς βασιλίσσης μὲ ἓνα σύζυγον ὁ ὁποῖος ἀπουσίαζεν, ὁ ποιητῆς, καθὼς ἀνασχηματίζῃ τὴν διαδικασίαν, μετέτρεψε τὰς μορφὰς τῶν σπαταλῶν φιλοξενουμένων εἰς ἐκείνας τῶν ἐνοχλητικῶν μνηστήρων. Ἀλλὰ ἡ τόσον συγκινητικὴ λύσις τοῦ δράματος, ἡ ὁποία θὰ προσπαθήσω ν' ἀποδείξω ὅτι ἦτο κατάλληλος διὰ τὸν παλαιότερον τύπον τοῦ μύθου, ἦτο βαθῶς ριζωμένη εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φύγῃ. Συγχωνευμένη μὲ τὸ θέμα ἐνὸς ἥρωος, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει καὶ ἀναγνωρίζεται κατόπιν δοκιμῆς εἰς τὴν δύναμιν,³ κατέληξεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς σφαγῆς, ὅπως τὴν ἔχομεν. Ἀς ἐξετάσωμεν ὅμως αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν λεπτομερῶς.

Ἡ μαρτυρία διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῶν στοιχείων τῆς «μικρᾶς παραδόσεως», παραλλήλως μὲ τὸν αὐλικὸν κώδικα τῶν ὀμηρικῶν πολεμιστῶν, ἔχει ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ πολλὸν καιρόν. Ἀλλοῦ⁴ ἔχω ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν κατὰ τὸν ὑπόλογισμὸν τῶν δύο τὰ ὁποῖα ἀντιῆλλαξαν ὁ Διομήδης καὶ ὁ Γλαῦκος (Ἰλιάς Z 119-23), μεταξὺ τῆς αὐλικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀντανεκλάται εἰς τὴν ἰδιαν τὴν ἀνταλγαῆν, καὶ τὴν ἀσθηρὰν πρακτικὴν παρατήρησιν τοῦ ποιητοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου:

ἐνθ' αὖτε Γλαῦκω Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς,
ὅς πρὸς Τυδείδῃν Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρῶσα χαλκείων, ἐκατόμβοι' ἐννεαβίων.
(Ἰλιάς Z 234-36)

Τώρα πιστεύω ὅτι εἰς τὴν προηγουμένην διαπραγματεύσιν μου κατὰ λάθος ἀπέδωσα τὴν ἀνωμαλίαν εἰς τὰς διαφορετικὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ ποιητοῦ καὶ τῶν ἀκροατῶν του. Καὶ προτιμῶ τώρα

νὰ ἰδῶ τὸν χονδροειδῆ ὕλισμὸν τῆς παρατηρήσεως ὡς τὴν ἐπιμονὴν τῆς μικρᾶς παραδόσεως ἐνώπιον τῆς μεγάλης. Ἦσως πρέπει νὰ παραθέσω καὶ ἄλλα δύο παραδείγματα: Εἰς τὴν δευτέραν ραψωδίαν τῆς Ἰλιάδος (B 183-84) ὁ Ὀδυσσεύς, κατὰ τὴν βιασύνῃν του νὰ συμπληρώσῃ μίαν στρατιωτικὴν ἀποστολήν, ρίπτει τὸν πλούσιον μανδῦα του κατὰ χάμα—ἐδὼ βλέπομεν τὴν μεγάλην παράδοσιν τῆς ἀμερομηνίας⁵—ἀλλὰ ἡ φωνὴ τῆς μικρᾶς παραδόσεως, διὰ λόγους οἰκονομίας, παρατηρεῖ:

...τὴν δὲ κόμισσε
κίρηξ Ἐδοῦράτης Ἰθακήσιος, ὅς οἱ ὀπῆδει.
(Ἰλιάς B 183-4)

Παρόμοιον πρακτικὸν ἐνδιαφέρον, δι' ἓνα μανδῦαν τὸν ὁποῖον ρίπτουν εἰς τὴν ἄκρην μὲ παρομοίαν ἀρχοντικὴν «ἀφροντισία», ἀπαντᾷται καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν (ξ 500-2). Τὸ δεύτερον παράδειγμα, μία μαρτυρία «χωριάτικης» καχυποψίας, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τελείαν διαφορὰν μὲ τὴν μεγάλην παράδοσιν τῆς Πηνελόπης μὲ τὴν ἀφοσίωσιν ἀνωτέρου ἥθους, εὐρίσκεται εἰς μίαν μόνην γραμμὴν τῆς ραψωδίας «ο» τῆς Ὀδύσσειας (ο 19). Ἐδὼ ὁ Τηλέμαχος προειδοποιεῖται νὰ προσέχῃ μήπως ἡ μητέρα του κλέψῃ τίποτε πράγματα ἀπὸ τὸ νοικοκυριὸν τοῦ πατρὸς του, ἐάν ἔφωγε ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ Ὀδυσσεὺς διὰ νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν γενναῖοδωρον μνηστήρα Εὐρύμαχον. Αὐτὴ ἡ ἀγενεὶς εἰσῆγης τόσο προσέβαλε ἀργότερον ἓνα ἐρμηνευτὴν τῆς ἀριστοκρατικῆς μορφώσεως, τὸν Ἀριστοφάνη, ὥστε ἀφῆρεσε τὸν στίχον ὡς πλαστόν.

Ἐάν, ὅμως, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων εἰς τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῶν στάσεων εἰς τὰ εἶδη τοῦ ὀλισμοῦ, τοῦ ἱματισμοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ νοικοκυριοῦ, μὲ ποῖον δικαίωμα τὴν ἐπεκτείνωμεν διὰ νὰ φθάσῃ τὴν περιοχὴν τῆς σχέσεως οἰκοδοσπότου-φιλοξενουμένου;

Πιστεύω ὅτι ἡ ἀντίθεσις, ἡ ὁποία συζητεῖται, δύναται νὰ γίνῃ κατανοητὴ μὲ τοὺς δύο τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους γίνεται ὁ χειρισμὸς τοῦ θέματος διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεῶν ὑπὲρ τοῦ ξένου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς ἓνα σπῖτι καὶ χρειάζεται καταφύγιον καὶ τροφήν. Ὁ ἓνας τρόπος ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ξένος ἴσως εἶναι θεὸς μετμηφιεσμένος καὶ ὅτι εἶναι φρόνιμον νὰ τὸν περιποιηθῇ κανεὶς καλὰ, μήπως τιμωρήσῃ τὸν ἀπρόθυμον οἰκοδοσπότην διὰ τὴν στέρησιν φιλοξενίας.

Τὸ θέμα ἀπαντᾷ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Βακχίδος, τὴν ἱστορίαν τοῦ ζεύγους τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιλοξύνουν εἰς τὸ ἀπλοῖκόν σπῖτι τοὺς τὸν Δία καὶ τὸν Ἑρμῆν, πὺλ μετμηφιεσμένοι εἰς ταξιδιώτας δὲν ἔγιναν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους δεκτοί, ὅταν τοὺς ἐβλέπαν παρακαλοῦντας ἔμπρὸς εἰς τὴν θύραν τῶν. Αὐτὸς ὁ ἰδιόμορφος τύ-

1. Πρβλ. Stith Thompson, *Motif-index of Folk-literature*, Bloomington, Indiana, 1955, 5.491, W 151.2.2.

2. Robert Redfield, *Peasant Society and Culture*, Chicago 1956, σ. 70.

3. Πρβλ. Thompson (ὡς ἀνωτέρω σημ. γ) 3.513, H 1562.

4. Harry L. Levy, «The study of Language as a Social Science», *Assoc. of Amer. Coll. Bulletin*, ἀρ. 40 (1954), σ. 404-5.

5. Πρβλ. Whitman (ὡς ἀνωτέρω, σημ. α), σ. 215.

πος τῆς ἱστορίας ἐμφανίζεται μόλις ἀπὸ τὴν περίοδον τοῦ Αὐγούστου.¹ Τὸ θέμα ὅμως τίθεται τελειῶς σαφῶς εἰς τὴν ἰδίαν τὴν Ὀδύσειαν. Ὃταν ὁ Ἀντίνοος κτυπᾷ τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος εἶναι μετῃμφισμένος εἰς περιπλανώμενον ζητιάνον, ἕνα μέλος τῆς συντροφίᾳς διαμαρτύρεται:

«Ἀντίνο', οὐ μὲν κάλ' ἐβαλες δόστηρον ἀλήτην, οὐλόμεν', εἰ δὴ πού τις ἐπουράνιος θεὸς ἐστί. καὶ τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι, παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστροφῶσι πόλιν, ἀνθρώπων ὄβριον τε καὶ ἐνομήνῃν ἐροῶντες.»

(Ὀδύσεια ρ 483-7)

Εἰς ἀντίθεσιν μὲ αὐτὴν τὴν «χωριάτικη» ἐκκλησιν, πρὸς χάριν καθαρῶς προσωπικοῦ συμφέροντος, εὐρίσκεται ἡ ἀφηρημένη ἰδέα τοῦ θεοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὰς σχέσεις οἰκοδεσπότη-φιλοξενουμένου, ὅπως ἐμφανίζεται ἄλλου εἰς τὴν Ὀδύσειαν, ὅπου λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τοὺς Κύνκλοπας:

«...ἀλλ' αἰδέιο, φέριστε, θεούς· ἱκέται δέ τοι εἰμεν. Ζεὺς δ' ἐπιτιμῶσ' ἱκετῶν τε ξείνων τε, ξείνους, ὅς ξείνοισιν ἄμ' αἰδοῖσιν ὀγηδεῖ.»

(Ὀδύσεια ι 269-71)

Εἰς ἄλλο πάλι σημείον τῆς Ὀδυσσεΐας, λέγει ὁ χοιροβοσκὸς Εὐμειος εἰς τὸν ἐμφανιζόμενον ὡς ξένον Ὀδυσσεά:

«Ξεῖν, οὐ μοι θέμις ἔστ', οὐδ' εἰ κακίον σθέν ἐλθοι, ξείνων ἀμύησαι· πρὸς γὰρ Διὸς εἰσιν ἅπαντες ξείνοί τε πωχοὶ τε...»

(Ὀδύσεια ξ 56-58, πρβ. η 162-5, 181)

Φαίνεται λογικὸν νὰ κατατάξωμεν τὸν πρῶτον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρόπους («Ἐσο εὐγενὴς εἰς τὸν ξένον· ἴσως εἶναι θεός!») σὺν ἑνὰ λαϊκῶν μοτίβο, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν μικρὰν παράδοσιν, καὶ τὸ δευτέρον («Ἐσο εὐγενὴς εἰς τὸν ξένον: τέτοια εἶναι ἡ θέλησις τοῦ Διὸς!»), ὡς χαρακτηριστικὸν εὐγενείας, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν μεγάλην παράδοσιν. Ἐὰν ἴσως ἔτσι δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἑνα λαϊκὸν μοτίβο, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ οἰκοδεσπότη πρὸς τὸν φιλοξενούμενον καὶ ἐπιβάλλει μίαν πιθανὴν θείαν τιμωρίαν ὡς κύρωσιν διὰ τὴν παράλειψιν τῆς ὑποχρέωσος, τὶ θὰ ἐλέγαμε δι' ἑνα ἀντίστοιχον μοτίβο, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ φιλοξενουμένου πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην μὲ μίαν παρομοίαν κύρωσιν; Ἐδῶ ἡ ὑποχρέωσις—ἐπειδὴ δὲν ἐννοῶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς φιλοξενίας, τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν οἰκοδεσπότη-φιλοξενουμένου—θὰ ἦτο τὸ νὰ μὴ κατα-

χρασθῇ κανεῖς τὴν φιλοξενίαν κάποιου, μὲ υπερβολικὴν διαμονήν, καὶ νὰ ἔχη τὸν πρέποντα σεβασμὸν διὰ τὴν περιουσίαν τοῦ οἰκοδεσπότη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ πρέπει νὰ τὴν προσφέρῃ ἐλευθέρως καὶ χωρὶς περιορισμὸν. Ἡ γερμανικὴ (Germanic) παροιμία «μετὰ 3 μέρες οἱ φιλοξενούμενοι, σὺν τὰ ψάρια, ἀρχίζουν νὰ μυρίζουν» δὲν ἔχει ἀντίστοιχον εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, καθ' ὅσον ἔχω ἡμπορέσει νὰ διαπιστώσω, ἐκτὸς ἐάν, ὅπως νομίζω, τὴν εὐρωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ὁποίαν ἐδῶ θὰ συνθέτα καὶ πάλιν. Ὑπάρχει εἰς τὴν Ὀδύσειαν μία ὠρισμένη ἐνδείξις ἐνδιαφέροντος μήπως ὁ οἰκοδεσπότης ὑπερβῇ τὰ ὅρια τῆς γενναιοδωρίας μὲ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν φιλοξενούμενον:

«Τηλέμαχ', οὐ τί σ' ἐγὼ γε πολλὸν χρόνον ἐνθάδ' ἐρύσω ἱέμενον νόστοιο· νευσεσθῶμι δὲ καὶ ἄλλω ἀνδρὶ ξενωδόκῳ, ὅς κ' ἔξωγα μὲν φιλέσσω, ἔξωγα δ' ἐχθαίρῃσιν ἀμείνω δ' αἰῶμα πάντα. ἴσων τοι κακὸν ἐσθ', ὅς τ' οὐκ ἐθέλοντα γέσθαι ξείνον ἐποτρύνει καὶ ὅς ἐσάνμενον κατερύκει. ζῆρ ξείνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν...»

(Ὀδύσεια ο 68-74)

Θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ κανεῖς, ὅτι ἡ τελευταία πρότασις, προφανῶς προσβάλλουσα τὴν διάθεσιν τῶν Ἑλλήνων μεταγενεστέρως ἐποχῆς, παρελείφθη εἰς πολλὰς ἀρχαίας ἐκδόσεις. Καὶ πάλιν:

«Σπονδῇ νῦν ἀνάβαινε κέλευνέ τε πάντα ἐταίρων, πῶν ἐμὲ οἶσας' ἱκέσθαι ἀπαγγεῖλαι τε γέροντι. εὐ γὰρ ἐγὼ τότε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν· οἷος κείνον θυμὸς ὑπέβητο, οὐ σε μεθήσει, ἀλλ' αὐτὸς καλέων δεῦρ' εἴσεται, οὐδὲ ἔφημι ἄν ἱέναι κενόν· μάλα γὰρ κεκολλῶσαι ἔστη.»

(Ὀδύσεια ο 209-14, πρβ. 195-201)

Τόσα πολλά, λοιπόν, δι' ἑν ὅριον εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ οἰκοδεσπότη, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς παραδόσεως εὐγενείας. Τίποτε ὅμως δὲν λέγεται διὰ μίαν ἀμοιβαίαν ὑποχρέωσιν ἐκ μέρους τοῦ φιλοξενουμένου. Ὑπάρχει ἴσως ἕνας ἥπιος ὑπαινιγμός, ὅτι θὰ πρέπει νὰ φθάσῃ μία ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸς θὰ ἀναχωρήσῃ οἰκείᾳ βουλῇ.

Καὶ διὰ τὴν ἐπανελθόμεν εἰς τὴν μικρὰν παράδοσιν: Ὁ ἄνθρωπος συχὰ ταυτίζεται μὲ τὰ ἀγαθὰ του.³ Παραθέτω, ὅπως ἔχω εἶπει, μίαν δημώδη ἱστορίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γενναιοδωρὸς οἰκοδεσπότης περιστοιχίζεται ἀπὸ φιλοξενουμένων, καταχρωμένων τὴν φιλοξενίαν του εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀπειλοῦν τὰ πρὸς τὸ ζῆν του. Καταστρέφον-

1. Πρβλ. Ludolf Malten, «Motivgeschichtliche Untersuchungen zur Sagenforschung», *Hermes*, ἀρ. 74 (1939), σ. 179.

2. Πρβλ. Arthur W. H. Adkins, «Honour and Punishment» in the Homeric Poems», *Univ. of London Inst. of Classical Studies Bulletin*, ἀρ. 7 (1960), σ. 25.

3. Σ. τ. Μ. Τὴν ἐννοίαν τῆς ταυτίσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς περιουσιακὰ στοιχεῖα συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Ἀγ. Γραφήν: «Οὐκ ἐνεχυράσεις μύλον οὐδὲ ἐπιμύλιον, διὲ ψυχὴν οὗτος ἐνεχυράζει.» (*Λευτερονομίον* 24: 6). Περαιτέρω, ὅχι μόνον ἡ ἀφαίρεσις περιουσιακῶν στοιχείων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἀποστέρησις μισθοῦ θεωρεῖται φόνος: «Φονεῖων τὸν πλησίον ὁ ἀφαιρούμενος ἐμβώσιον, καὶ ἐκχέων αἷμα ὁ ἀποστέρων μισθὸν μισθίου.» (*Σοφία Σειράξ* 34: 22).

τες τὴν περιουσίαν του, εἰς τὴν πραγματικότητα καταστρέφουν τὸν ἴδιον. Οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ τιμωροῦν αὐτὴν τὴν συμβολικὴν ἀνθρωποκτονίαν μὲ θάνατον.

Ἡ ὑπόθεσίς μου εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται συχνά, ἱκανοποιούσα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μίαν ἀνάγκην δι' ἀντιστάθμισμα εἰς τὸν τύπον τῆς ἱστορίας ὅπου οἱ θεοὶ μεταμφιέζονται. Πρόκειται διὰ μίαν ἱστορίαν ἢ ὁποία θὰ ἔθετε ὅριον εἰς τὴν ὑποκρῶσιν τοῦ οἰκοδεσπότου, μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ κυρώσεις εἰς ἕνα παράλογον φιλοξενούμενον. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἕν ἀκροατήριον ἀπὸ μικροῦς ἀγρότας, βουκόλους καὶ ψαράδες, οἱ ὅποιοι ἀκούουν μὲ ἀγανάκτησιν τὴν ἀφήγησιν τοῦ πῶς οἱ φιλοξενούμενοι κατέφαγον δόλοκληρον τὴν περιουσίαν τοῦ οἰκοδεσπότου. Ἐκαστος τούτων θὰ ἤκουε εἰς τὴν ἱστορίαν ἕνα ἀντίλαλον τῆς ἰδικῆς του ἐσωτερικῆς συγκρούσεως καθὼς, εἰς τὸ ἰδικόν του σπίτι, αὐτὸς μὲν ἠκολούθει τὰ προστάγματα τῆς φιλοξενίας, ἔβλεπε ὅμως νὰ καταναλώνωνται τὰ πενιχρά του ἀποθέματα, ὁ καρπὸς τῆς σκληρᾶς του ἐργασίας, ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς του εἰς τὴν πραγματικότητα. Οἱ ἀκροαταὶ θὰ ἀνέμενον μὲ βλοσυρὰν προσδοκίαν καὶ αἰῶσαν συγκίνησιν τὴν καταδίκην μὲ τὴν ὁποίαν οἱ σπαταλῶντες θὰ καταστρέφοντο ἀπὸ τοὺς θεοὺς, καὶ οὕτω θὰ ἐτίθεντο πέραν τοῦ ὁρίου τῆς ἀνθρωπίνης ἐκδικήσεως. Ἡ ὁλοσχερὴς καταστροφή τὴν ἀδίκων φιλοξενουμένων θὰ ἦτο τότε ἕν ἀναποσπαστον μέρος τῆς ἱστορίας, ἀναμενόμενον ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς μὲ ἀξιοσημειώτων ἀποτελέσματος ὡς πρὸς τὴν συγκίνησιν, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραλειφθῇ, ἀσέχτως τοῦ ὅτι ἡ ἱστορία διεπλάθετο μὲ ἄλλον τρόπον.

Τί σημεῖα ἐνδείξεων ἔχομεν διὰ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς τοιαύτης ἱστορίας ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὅπως τὴν ἔχομεν; Ἐξ αἰτίας ἐνὸς λόγου, ὑπάρχει ἡ δευτέρα ἐκλογή, τὴν ὁποίαν ὁ Τηλέμαχος θέτει πρὸ τῶν μνηστήρων, ἕαν ἀρνηθοῦν τὴν σοβάρην ἐκκλησίαν του νὰ φύγουν. Αὐτὴ εἶναι ὅτι θὰ προσευχηθῇ εἰς τὸν Δία, καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς ἴσως ἀποφασίσῃ νὰ ἐξαποστείλῃ καταστροφὴν ἐπ' αὐτῶν: Αὐτὴ ἡ καταστροφή, κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ, δὲν θὰ δημιουργήσῃ περαιτέρω ἀντίποινα. Καὶ πράγματι ὁ Ζεὺς ἐξαποστέλλει δύο αἰετοὺς τὸν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, μὲ θάνατον εἰς τὰ βλέμματα τῶν, καὶ ἐσεσχίζον ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὰ μάγουλα καὶ τοὺς λαιμοὺς προτοῦ πετάξουν μακριά (Ὀδύσσεια β 142-54). Τώρα ἡ λέξις ἡ ὁποία χρησιμοποιοῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἐννοίαν «χωρὶς ἀντίποινα», εἶναι *νήποινοι*, «χωρὶς ποιῆν», ἐνῶ ἐν συνεχείᾳ ἡ λέξις *ποιή*¹ ἐμφανίζεται ὀρθῶς μὲ τὴν ἐννοίαν «ἀνταπόδοσις διὰ φόνον». Οὕτω τὸ θέμα τῆς ὑπερφυσικῆς ἀνταποδόσεως διὰ τὸ βασικὸν ἔγκλημα τῆς κατασπαταλήσεως τῆς περιουσίας ἐνὸς

ἀνθρώπου, δηλαδὴ διὰ τὸν συμβολικὸν φόνον του, ὅπως τὸ ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδύσειαν, ἐμφανίζεται δι' ὑπαινιγμοῦ.

Περαιτέρω, προσπαθῶν νὰ πείσῃ τοὺς μνηστῆρας νὰ φύγουν, ὁ Τηλέμαχος προτείνει νὰ καθορίσουν μίαν σειρὰν ἀπὸ ἐορτᾶς ὁ ἕνας εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἄλλου (Ὀδύσεια α 374-5, β 139-40). Αὐτὸ βεβαίως εἶναι καταλλήλοτερον διὰ μίαν ὁμάδα ἀπλῶν φιλοξενουμένων, παρὰ δι' ἕνα ὄμιλον μνηστήρων. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς μνηστήρων, αὐτοὶ εἶναι ἀντίζηλοι, συνδεόμενοι, φυσικά, ἀπὸ ἕνα κοινὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν βασιλίσαν. Τὸ νὰ προτείνῃ κανεὶς νὰ συνεχίσουν αὐτὸν τὸν δεσμόν μακριὰ ἀπὸ τὰ διαμερίσματα τῆς βασιλίσσης εἶναι βεβαίως γελοῖον. Ἐὰν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἱστορίαν αὐτοὶ ἦσαν ἀπλῶς φιλοξενούμενοι, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλύσει εἰς τὸ σπίτι ἐνὸς οἰκοδεσπότου χάριν φιλοξενίας, ἡ πρότασις νὰ συνεχίσουν τὴν συνήθειάν των νὰ τρώγουν ἔξω, ἐπισκεπτόμενοι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ τὸν δέοντα σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀμοιβαιότητα, θὰ ἦτο ἐντελὸς ἀρμόζοντα.

Υπάρχουν ὅμως ἄλλαι ἐνδείξεις. Ἡ κατηγορία ὅτι οἱ μνηστῆρες καταναλώνουν, σπαταλοῦν, καθιστοῦν πτωχότερον τὸ σπίτι τοῦ Τηλεμάχου, μέχρι βαθμοῦ κατὰ τὸν ὅποιον πράγματι νὰ καταστρέφουν τὸν ἴδιον τὸν πρίγκιπα, εἶναι μία ἢ ὁποία πολλάκις ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ὀδύσειαν (π.χ. α 248-51, β 48-49, δ 318-20). Τοῦτο μὲν κανένα τρόπον δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀγροτικῆς ἀφθονίας, τὴν ὁποίαν ὁ χοιροβοσκὸς Εὐμειὸς δίδει ὡς ὑπάρχουσιν ἀκόμη, ἔπειτα ἀπὸ ὅλα τὰ ἔτη τῆς κακῆς διαγωγῆς τῶν μνηστήρων («βόσκοντες», «βόσκοντι», «θροῦνται», Ὀδύσεια ε 102-4, ἅπαντες οἱ τύποι εἰς τὸν ἐνεστώτα. Πρβλ. ἐπίσης υ 211-16). Καὶ πράγματι ὁ ἴδιος ὁ Τηλέμαχος ὁμιλεῖ εἰς ἐν σημείον ἀπλῶς περὶ ἀνταποδόσεως εἰς εἶδος (Ὀδύσεια β 76-78),² καὶ μᾶλλον περὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μνηστήρων, παρὰ διὰ τὴν τιμωρίαν των—πολὺ δλιγώτερον διὰ τὴν σφαγὴν των (Ὀδύσεια α 116, α 274. Πρβλ. υ 225).

Ἡ λέξις ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον δίδεται βάρος διὰ τὴν προσβολὴν τῶν «νεοπαλλῆκαράδων», εἶναι μία ἢ ὁποία ἀπαντᾷ τέσσαρας φορές, μὲ δύο ἐπαναλήψεις, δηλαδὴ ἐμφανίζεται εἰς ἕξ περιπτώσεις ἐν συνόλῳ (Ὀδύσεια α 160, α 377, β 142, ξ 377, ξ 417, σ 280). Πρόκειται διὰ τὸ ἐπίρρημα *νήποινον*, «χωρὶς νὰ ὑποστῇ ὁ ἴδιος τὴν τιμωρίαν ἢ

2. Σ. τ. Μ. Τοῦναντιόν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπορρίπτει πᾶσαν ιδέαν οἰκονομικῆς ἀποζημιώσεως. Ὡς μόνον λύσιν βλέπει τὴν ἀντεκδίκησιν (Ὀδ. γ 61-65), δηλ. τὴν ἀρμόζουσαν ἀνταπόδοσιν εἰς φόνει (πρβλ. σμῖ. 3, σ. 81). Διὰ τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐκ μέρους τῶν ὑποψηφίων θύματων τὸν προτάσει καὶ ἱκεσίᾳ: *διεθρος* (Ὀδ. γ 67), *θάνατος* (Ὀδ. γ 325). Ὁμοίως ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει: «Καὶ οὐ λήψεσθε λύτρα περὶ ψυχῆς παρὰ τοῦ φονεύσαντος τοῦ ἐνόχου ὄντος ἀνααιρεθῆναι· θανάτῳ γάρ θανατωθήσεται.» (Λευϊτικὰ 35 : 31).

1. *Etymologicon Magnum* 679.1.

ὅποια εἶναι ἡ πρέπουσα ἀνταπόδοσις διὰ φόνον», ἕνας ἐπιρρηματικός τύπος τῆς λέξεως τὴν ὅποιαν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς προσευχῆς τοῦ Τηλεμάχου πρὸς τὸν Δία διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν μνηστήρων. Ἡ «συνταγή» ἐπαναλαμβάνεται μὲ παραλλαγὰς:

ἀλλότριον βίον νήποιον ἔδουσιν, (δις)
ἀνδρὸς ἐνὸς βίον νήποιον ἀλέσθαι, (δις)
χαίρουσιν βίον νήποιον ἔδοντες,
ἡμέτερον κάματον νήποιον ἔδουσιν.

Εἰς κάθε περίπτωσιν ἡ λέξις νήποιον ἀμέσως προηγείται τοῦ τρισυλλάβου μὲ τὸ ὅποιον καταλήγει ὁ στίχος. Αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ἀκριβὴς ἡ «συνταγή» ἡ ὅποια πιστεύω ὅτι ἐκληρονομήθη ἀπὸ τὴν παλαιάν ἱστορίαν τοῦ ἀδικούντος φιλοξενουμένου, ἀπὸ ὅπου ἐλήφθη ὡς δεδομένον ὅτι ἡ τιμωρία διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς περιουσίας ἐνὸς ἄλλου ἦτο ἡ ἴδια, ὅπως ἐκείνη διὰ τὸν φόνον αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ ἱστορία ἐνεσωματώθῃ ἐντελῶς εἰς τὸ ὕλικόν τοῦ ἔπους, ἔαν ἡ ὑπόθεσις μου εἶναι ὀρθή, αὐτὴ ἡ ἔννοια εἶχεν ἀφομοιωθῇ εἰς τὸν τύπον τοῦ ἔπους. Διότι ἡ ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου πιθαὴν σφαγὴ τῶν μνηστήρων ἐξιόνεται ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν μὲ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὁρέστου ἐπὶ τὸν Αἰγίσθου διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ πατρὸς του, τοῦ Ἀγαμέμνονος (*Ὀδύσσεια* α 293-302). Ἀργότερον ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ ἴδιος ὁμῶν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, δεικνύει ὅτι θεωρεῖ τὰς ἐνεργείας τῶν μνηστήρων πρὸς αὐτὸν ὡς συγκρινόμενας μὲ τὸν ἴδιον τὸν θάνατόν του (*Ὀδύσσεια* ν 383-5).

Τὸ τελευταῖον στοιχεῖον, τὸ ὅποιον θὰ προσκομίσω διὰ νὰ κινηθῇ εἰς μίαν προσπαθειάν νὰ ὑποστηρίξω τὴν ὑπόθεσίν μου, εἶναι ἡ δυσκολία τὴν ὅποιαν ὁ ποιητὴς φαίνεται νὰ ἔχη διὰ νὰ δώσῃ μίαν λύσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μνηστήρων. Ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ σφάλμα τῶν μνηστήρων, ὁ θάνατός των εἶχεν ἐπέλθῃ ὄχι διὰ μέσου θείας ἐνεργείας, ὅπως ὁ Τηλεμάχος εἶχε κάποτε προσεχηθῇ ὅτι θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπέλθῃ. Εὗρον τὸ τέλος των ἀπὸ τὰς χειρὰς ἐνὸς ἀνθρωπίνου ὄντος, τοῦ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος εὗρίσκειτο πάρα πολὺ ἐντός τοῦ ἐκρίτου τῆς ἀνθρωπίνης ἐκδίκησεως.

Τώρα ὁ κώδις τῆς ὀμηρικῆς συμπεριφορᾶς ἀπαιτοῦσε νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν σφαγὴν οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ,¹ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον εὗρισκόμεθα οὕτως ἡ ἄλλως εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ποιητὴς τῆς ἱστορίας τῶν μνηστήρων ἀντιμετώπισε ἔν ἀδιέξοδον, μὲ τὸ ὅποιον ὁ γεροβάρδος μου τῆς ἱστορίας τοῦ ἀδικούντος φιλοξενουμένου, ἔαν ποτὲ ὑπῆρξε, δὲν εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ. Οἱ ἄχρειοι φιλοξενούμενοί του κατεστρέ-

φοντο νήποιον—πέραν ἀπὸ τὸ ἐφικτόν τῆς ἐκδίκησεως—, ἐφ' ὅσον ἡ σφαγὴ ἦτο ἔργον τῶν θεῶν.

Ἀλλὰ οἱ μνηστήρες τοῦ Ὀμήρου ἐρονεύθησαν ἀπὸ ἄνθρωπον, καὶ τὸ βάρος τῆς ποιῆς ἔπесεν ἀμετάθετον ἐπὶ τὴν συγγενῶν των.² Αὐτοὶ πράγματι προετοιμάζονται διὰ μάχην, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐτοιμάζεται καὶ συγκεντρώνει τοὺς πολεμιστάς του διὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ. Μία ἄλλη παραδοσιακὴ σκηνὴ μάχης ἀρχίζει (*Ὀδύσσεια* ω 413-530), ἀλλὰ τί εἶδους περιπέτεια εἶναι αὐτὴ διὰ τὸν πολεμιστὴν καὶ περιπλανώμενον, τὸν πολεμοκτυπημένον καὶ ἀνεμοδαρμένον, ὁ ὁποῖος ἔχει κερδίσει τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγκάλην μιᾶς πιστῆς συζύγου; Μὲ τὴν *ψυχραμίαν* ἐνὸς Εὐριπίδου, ὁ ὁποῖος ἐπινόει ἕνα ἀπὸ *μηχανῆς θεῶν*, ὁ ποιητὴς μας φέρει εἰρήνην διὰ μέσου μιᾶς αἰφνιδίας ἐπεμβάσεως τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὸ ἔπος, ὅπως τὸ ἔχομεν, τελειώνει.

Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις μου εἶναι ὀρθή—καὶ πιστεύω ὅτι ὑπολογίζεται ὡς ὀρθή, ἐξ αἰτίας τῶν ἀπρεπειῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μνηστήρων, ὅπως τὴν ἔχομεν μὲ ἴσως περισσότεραν πειστικότητα ἀπὸ κάθε ἄλλην ἱστορίαν ἡ ὅποια ἀνεπτύχθη τὸσον πολὺ—ἔχομεν ἀνασύρει ἀπὸ τὴν σκιάν μίαν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν δημόδιον ἱστορίαν, ἡ ὅποια πούθενά ἄλλοθεν δὲν ἀναφέρεται, ἐν ἀντίρροπον, ἀπὸ πλευρᾶς φιλοξενουμένου, εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Βακχίδος περὶ τῆς φιλοξενίας τοῦ οἰκοδεσπότη. Ὁμολογούμενος, τὸ ἀρχικὸν νόημα τῆς ἱστορίας τοῦ μύθου ἐχάθη κατὰ τὴν προσαρμογὴν του εἰς τὸ ἔπος, ἀκριβὴς ὅπως ἐχάθη τὸ ἀρχικὸν νόημα τοῦ μοτίβου τῆς ἀνθρωπίνης θυσίας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κηδεῖας τοῦ Πατρόκλου, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὴν *Ἰλιάδα*.³ Ὅτι ἀπέμεινε καὶ ἐπὶ πλεόν ἐνισχύθη εἰς τὸ ἔπος, ἦτο μία ζωντανὴ αἰσθήσις τῆς ταυτίσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἀγαθὰ του, τῆς ζωῆς του μὲ τοὺς πρὸς τὸ ζῆν πόρους του, τῆς ζωῆς του (*βίος*) μὲ τὴν περιουσίαν του (*βίολος*). Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε τὸ νέον οὔτε περίεργον.

Ἀλλὰ ἐπανερχομαι διὰ μίαν τελικὴν παρατήρησιν ἐπὶ τῆς ἀνασχηματισθεῖσης δημόδιου ἱστορίας μου: Θὰ ἦτο περισσότερο διδακτικὸν νὰ ἀνακαλύψωμεν κατὰ πόσον ἀνάμεσα εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, ὅπου ἡ ὑποχρέωσις τοῦ νοικοκύρη ὡς οἰκοδεσπότη πρὸς τοὺς διαρρομένους ξένους εἶναι τὸσον ἐπιτακτικὴ ὡς πολιτιστικὸν χαρακτηριστικόν, ὑπάρχουν ἴχνη, ἀκόμη τὸσον δυσδιάκριτα, ὅσον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχω δοκιμάσει νὰ διακρίνω, μιᾶς ἀντιστοίχου ὑποχρέωσης ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ φιλοξενουμένου, ὅχι ν' ἀνταποδῶσιν τὴν φιλοξενίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ἐν μέτρῳ.

1. Σ. τ. Μ. Εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ἀναφέρεται: «Ὁ ἀρχιστεῦν τὸ αἷμα, οὗτος ἀποκτενεῖ τὸν φονεῦσαντα» ὅταν συναντήσῃ αὐτὸν, οὗτος ἀποκτενεῖ αὐτόν.» (*Λευίτικ* 35: 19).

2. Martin P. Nilsson, *A History of Greek Religion*, Oxford 1925, ἀρ. 140. Πρβλ. Harry L. Levy, «Echoes of Early Eschatology in the *Iliad*», εἰς *AFP*, ἀρ. 69 (1948), σ. 420-1.